

Sándor Imre élete és munkássága

Születésének 135., illetve a Genealógiai Füzetek alapításának 110. évfordulóján

Sándor Ákos, Budapest (akos.sandor@gmail.com)

Sándor Imre származása

A csíkszentmihályi Sándor család „ősrégi székely család, mely az 1569-iki összeírásban is mint primor¹ szerepel. Ősi fészke Csík-Szent-Mihály, azonfelül bírt Vacsárcsiban, Felső-Torján, Csík-Taploczán (továbbá Karatna, Kanta, Volál, Peselnek, Torja és Szárazpatak községekben). Elterjedt a család Kolozs és Maros-Torda vármegyékbe is, hol szintén nagybirtokosok. Első kimutatható ősük az 1411-ben született János, ki Hunyadi János erdélyi vajda főudvarnoka volt.” Ezen ős nem igazolható már, hiszen az okiratok a zsebkönyv kiadása óta elkallódtak. A család a lustrák (összeírások)

szerint mindig jelentős szerepet játszott Csík vármegye életében. Oklevelekben kimutatható, első ismert tagja a 16. században élő Sándor Mihály, aki korának egyik meghatározó alakja volt. A változó idők és változó szövetségesek forгатagában Sándor Mihály diplomáciai-közvetítő képességével tűnt ki. Kapcsolatban állt Martinuzzi Fráter György esztergomi érsekkel, királyi helytartóval, Izabella királyné erdélyi kormányzóval, valamint a moldvai fejedelmekkel egyaránt. 1554-ben a székelység őt delegálta a pozsonyi országgyűlésbe, ahol előkészítette I. Ferdinánd királynál a székely szabadság megerősítését, a székelyek adómentességét, melyet a király a részére személyesen átadott függőpecsétetes oklevéllel³ ismert el.

¹ „A székely nemesség hármass rendi felosztásában az első rendét a főnemesek – primorok – alkotják. E rend tagjait a latin oklevelekben korábban potiores, principales Siculi, maiores és superiores, majd primores, proceres és praecipui nobiles néven nevezték. Hóman Bálint megállapítja, hogy a székely tisztviselő-arisztokrácia – a magyar fejlődéshez hasonlóan – ugyanazon családok folytonos tisztségviselése révén születési arisztokráciává alakult át, mely pontosan fedi a magyar főnemesi osztályt s melynek tagjait főembereknek, primoroknak nevezték.” Szilágyi László: *A székely rendi társadalom*. Felolvasatott a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 1937. évi április hó 22-én tartott közgyűlésén. Turul 1937-1/2.

² *Magyar nemzeti zsebkönyv – Második rész: Nemes családok*. Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Budapest 1905 p.547

³ „az király ez Székelyországnak minden szabadságát megreformálá nagy függő pecsétetes levéllel” Történelmi Tár 1880. 633-648. 1. továbbá Libri Regii A 57 3 kötet p. 198-200.

Sándor János⁴ 1633-ban született, huszonöt éves korában már csíki alkapitány és országgyűlési követ. Hosszú élete során tanúja volt Csík pusztulásának 1661-ben és 1694-ben. Tatár rabságából kiszabadulva a Szűz Mária iránt érzett hálájából felújította a csíkszentmihályi templom tornyát, valamint új harangot öntetett. A Rákóczi szabadságharc alatt Csík védelmével megbízott hadak vezére volt. A szabadságharc leverése után Moldvába bujdosott és ott halt meg 1708-ban.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc vértanúi között számon tartott Sándor László honvédszázados az első székely ezrednél szolgált. 1849. október 18-án végezték ki a Kolozsvár melletti Szamosfalván. Emlékét kőoszlop őrzi.

A család 20. századi ismert tagjai: Sándor János (1913-1917) belügyminiszter Tisza István kormányában, Sándor Ákos Csík vármegye utolsó király által 1918-ban kinevezett főispánja valamint Sándor Imre heraldikus-genealógus.

Sándor Imre élete

Sándor Imre 1877. február 14-én született Sándor Imre főszolgabíró és csíkmadéfalvi Istvánffy Magda harmadik gyermekeként.

1906. augusztus 15-én feleségül vette Paál (másként írva Páll) Erzsébetet, gyermekük nem született. (A mellékelt fényképet Sas Péter bocsátotta rendelkezésünkre.) Sándor Imre a kolozsvári Jelzáloghitelbank tisztviselőjeként dolgozott.

1916 karácsonytól részt vett az első világháborúban, az orosz harctérre került.

1921. február 19-én összeesküvés gyanúja miatt Kolozsváron a román hatóságok letartóztatták, és elítélték. Börtönéveit 1923 novemberéig a kolozsvári, illetve a Văcărești-i fogházban töltötte. Ekkor a kicserélendő politikai foglyok listájára került, és 1923. november 23-án csere útján kiszabadult. Szabadulása érdekében Endes Miklós⁵ a magyar külügyminiszternél járt közben.

⁴ [Székely nemesi karrierlehetőségek II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején](#). In: II. Rákóczi Ferenc, az államférfi, Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulóján. Szerk: Tamás Edit. Sárospatak, 2008. p. 243-250.

⁵ csíkszentsimoni dr. Endes Miklós (1872 – 1945) jogtudós, történétíró, címzetes kúriai bíró, „Csík krónikása”

Ezután Budapesten élt, de a börtönben megromlott egészségi állapota miatt 1930. január 3-án, 53 éves korában elhunyt⁶. A Házsongárdi Temetőben nyugszik, családi sírboltban.

Munkássága

Sándor Imre nevét a kolozsvári kiadású Genealógiai Füzetek szerkesztőjeként nem csak Erdélyben, hanem az anyaországban is megismerték. Alapos, pontos adatgyűjtései, kitartó kutatásai, írói vénája révén művei ma is olvashatóak, ugyanakkor a tárgyilagosságtól nem térnek el. Munkássága igen széleskörű ismeretről tanúskodik: a történelem segédtudományain túl művészettörténeti, továbbá gazdaságtörténeti témákban is írt. Statisztikai elemző képessége kitűnik gazdasági alapszakmájában írt, *Erdély pénzvilága* c. tanulmányában. Erről dr. Asztalos László György⁷ így ír⁸:

„Nincs ebben a könyvecskében egyetlen hisztérikus mondat, becsmérlő megjegyzés, vagy akár csak erőteljes felszólító mód – mégis egyértelmű az oly’ ritkán hallható kritikus és önkritikus szavak pengése. Sándor Imre, napjainkban különösen példamutató módon (...) a számok higgadt sorjázásával, csöndesen vezeti végig olvasóját a havasok szakadék felé haladó útján: *„Nem vagyok kishitű és nem félem a veszélyt, de látva ezt a mérhetetlen közönyt, látva ezt az öntudatlanságot a gazdasági erők érvényesítésében, komoly aggodalmak fognak el. Ma még hatalmunkban van minden célravezető eszköz, holnap? – Holnap talán már minden késő.”*⁹ A szerző az igazi magyar értelmiségiekhez, s mindekelelt Széchenyi István és Ady Endre örökségéhez méltóan, végig higgadtan és szakszerűen, az adatokat és az összefüggéseket csöndes, ám kíméletlen őszinteséggel elemzően fogalmaz. Így a világos, a nem szakemberek számára is azonnal érthető érvelése még inkább sokkoló hatású: *„Annak szükségessége, hogy gazdasági berendezkedésünkön gyökeresen változtassunk, egyre követelőbben lép fel.”* Széchenyi István, Kemény Zsigmond, Ady Endre és évszázad óta sorjázó követőik magyarságunkat (joggal) ostorozó, ám mindenkor belső válságot is okozó szavaira rímel a végkövetkeztetése is: *„Fájdalmat okoz annak kijelentése, hogy az erdélyi magyar pénzüzetek a magyarság ügyét nem szolgálják. Sőt, azon a ponton vagyunk, a midőn nemsokára saját ügyüket sem szolgálják kellő belátással. Önvesztére tör az, aki azokat az alapokat rongja meg, melyre saját házáat építette.”* Mindenfajta nemzetpolitika nagyhangú hirdetői számára figyelmeztetők lehetnek az erdélyi szerző akkori szavai: *„Nemzeti föladat és üzleti haszon nehezen helyezhetők ugyanegy alapra. Mély belátás egymagában nem elegendő. Jelentékeny önmegtagadás, magasabb szellemi nívó és mélységes fajszeretet ennek*

⁶ Mivel saját könyvtára elkallódott, valamint személyes iratainak nagy része a Magyar Országos Levéltárban elégett, bővebb életrajzi adatokkal nem rendelkezünk.

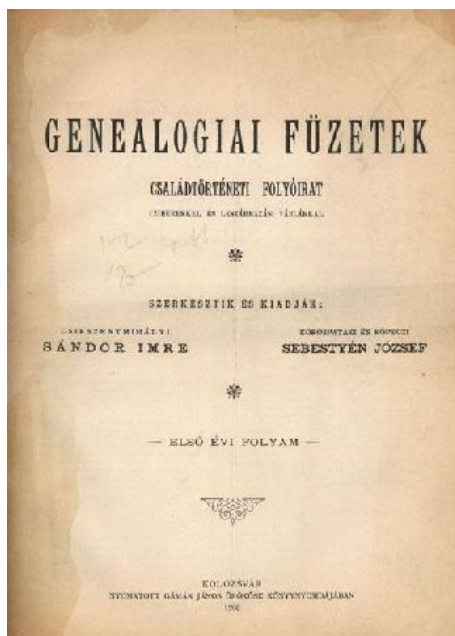
⁷ Dr. Asztalos László György pénzügypolitikus, egyetemi magántanár, a közgazdaság-tudomány kandidátusa

⁸ Dr. Asztalos László György: *Egy százéves könyvecske mai bölcsessége*. 2012. tanulmány

⁹ Sándor Imre: *Erdély pénzvilága*. Kolozsvár; Ujhelyi és Boros Könyvsajtója, 1910.

föltételei. Ezekkel a tulajdonokkal kevés ember van fölruházva. Öntelten hirdetjük hazafiságunkat, de a cselekedetekben csak önzésünk szab irányt (...) Minden más nemzet gazdasági erejére építi nemzeti politikáját. Mi saját fajunk rovására használjuk ki azokat.” A szerző azonban nem csak ostromozni akart. Megmutatta, jelezte a kiutat is – még ha az nem is csengett kellemesen minden fül számára: „*Intő példát szolgáltatnak saját ellenfeleink. Az oláh pénzüzetek már szervezkednek, a "Soldaritatea" szövetségükben már 72 pénzüzetet egyesítettek. A szász földön a „Reifeisen”-szövetség terjed rohamosan. Csak mi nem érezzük szükségét a szövetkezésnek. Szükségét fogyatékos erőink tömörítésének.*” Sándor Imre jó száz évvel ezelőtt született tanulmánya ezen értékei miatt maradt mind a mai napig példamutató, a legnagyobb magyarok gondolkodásmódját követő, terjesztő, és azt a nagyon fontos „aprópénzre” váltó, tisztességes „iparosmunka”. Gondolatainak világossága, érvelésének zártsága és árnyaltsága, a felhasznált módszereinek tisztessége és – mindenek előtt – felfogásának türelmessége ma is elgondolkodtató és iránymutató lehet számunkra.”

A Genealógiai Füzetek megjelenése

1902-ben sógorával, csíkszentsimoni dr. Endes Miklóssal, Kelemen Lajossal, S. Gyulay Richárddal, köpeczi Sebestyén Józseffel, valamint Köblös Zoltánnal megalapította a *Genealógiai Füzeteket*. Ekkortájt levelezik kora jelentős történészeivel (pl. Szádeczky-Kardoss Lajossal, Lukinich Imrével), valamint nagy munkabírással és kitartással kutatja nem csak a családok leszármazását, címerét, hanem többek között Kolozsvár és más városok történelmi jelképeit, művészeti értékeit is.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület korabeli híradása így értesít az új kiadványról: „*Genealógiai füzetek indultak meg a f. évvel Kolozsvárt, családtörténeti folyóiratul; szerkesztik és kiadják csíkszentmihályi Sándor Imre és kadicsfalvi dr. Török Pál. Megjelenik minden hó 15-én; előfizetési ára egy évre 8 korona. Első füzet tartalma: Nemek és ágak a Székelyföldön, Sándor Imrétől (...)* Nyilvántartás, kérdések, feleletek vannak még a füzetben. A *Genealógiai füzetek* minden esetre érdemes czélt tűzött ki maga elé: az erdélyi ősi családok nyilvántartását. Kívánunk neki sok sikert és hosszú életet!¹⁰ (...)!”

Ezen jókívánság – úgy tűnik nem maradt eredmény nélkül: a folyóirat több, mint tíz évig töretlenül tájékoztatott a genealógia, heraldika vívmányairól, illetve a heraldikai kutatásokról.

¹⁰ forrás: http://epa.oszk.hu/00900/00979/00140/pdf/EM-1903_20_02_115-118.pdf (2012.02.10.)

A Genealógiai Füzetek szerkezete

A folyóirat szerkezete átgondolt, tudatos felépítést tükröz. Az alábbiakban – pontokba szedve – közöljük a folyóirat főbb fejezeteit:

- **Tanulmány:** a folyóirat egy hosszabb, kezdetben Sándor Imre (Nemek és ágak Székelyföldön), később dr. Endes Miklós Erdéllyel illetve Székelyfölddel kapcsolatos tanulmányával (Donatio a Székelyföldön, Az úri hatóság fejlődése Magyarországon 1848-ig) indult. Megjelent Sebestyén József *A magyaros címér* című vezércikke vagy dr. Lukinich Imre a bethleni Bethlen családdal kapcsolatos tanulmánya is.
- Egyes **családok története** főként Sándor Imre tollából, mely a bemutatott család származásának, történetének szöveges ismertetését, családfáját és végül címerének leírását tartalmazza.
- **Ősfák**, Gyulai Richárd szerkesztésében: az adott személyre vonatkozó családfa, források és hivatkozások jegyzékével.
- **Oklevéltár**, melyet galgói Rác Viktor szerkesztett, több oklevél szövegét tartalmazza.
- **Nyilvántartás** a születettek, házasultak, elhalálozottak részletezésével.
- **Kérdések-feleletek**, melyben az olvasó tett fel kérdést, és a szerkesztők megválaszolták.
- **Helyreigazítás**
- **Rövidítések magyarázata**
- **Tartalomjegyzék**

A második számtól találhatunk megemlékezéseket, nekrológokat is, például kászoni báró Bornemisza Tivadarról, domáldi és szászújfalusi Felszeghi Sámuelről, Jókai Mórról vagy Kuún Gézáról.

Mérföldkövek a Genealógiai Füzetek 11 évében

E hosszú idő alatt számos újítás, felhívás, változtatás látott napvilágot vagy éppen szerényebb kivétel miatti egyszerűsítést vezettek be a szerkesztők.

1903. júliusi szám: „*dr. Török Pál úr helyét a széleskörben ismert heraldicus és festőművész Sebestyén József úr foglalta el, hisszük és reméljük, hogy nagyarányú ismereteivel közönségünk rokonszenvét ki fogja érdemelni.*”

Ugyanezen szám *Olvasóinkhoz* című vezércikke¹¹ a maga visszafogottságával számol be működésének féléves tapasztalatáról: „*Fél évi munkásságunk tanúja igyekezetünknek. E rövid idő alatt is több mint 200 erdélyi család múltjára közöltünk eddig javarészt ismeretlen adatokat. De ez a feldolgozásra váró anyagnak még századrészét sem képezi. Óhajtunk, kívánságunk, hogy az általunk összegyűjtött rendkívül érdekes és becses adatok a nyilvánosság elé kerüljenek, abból mindenki régi dicsőségünk ezernyi-ezer változatait szemlélhesse, abból a jelenre tudást és önbizalmat, a jövőre reményt meríthessen. (...) Céljaink nemes voltának tudatában emeljük fel szavunkat és kérjük társadalmunk factorait, hogy támogatásukat tőlünk ne vonják meg. Tegyék lehetővé a sikert, mellyel hazánk és nemzetünk iránt táplált szeretetünk, tiszteletünk és hálánk adóját kívánjuk leróni és melyben nem a nyegle anyagi haszon és dicsvágy, hanem a jól teljesített kötelesség örömét óhajtjuk magunknak megszerezni. Kérjük folyóiratunk pártolását, terjesztését, mert a mily arányban fog növekedni anyagi erőnk, épp oly arányban leszünk képesek a belénk helyezett bizalomnak megfelelni, folyóiratunk külterjedelmét tágítva, beltartalmát tökéletesbítve, hazánk szolgálatában magunkat hasznossá tenni.*”

KIADVÁNYAINK
A KÖVETKEZŐ ÁRAKON RENDELHETŐK
MEG A KIADÓHIVATALBAN:

GENEALOGIAI FÜZETEK

I. évfolyam 1903. — 2 korona.	VII. évfolyam 1909. — 6 kor.
II. " 1904. — 8 korona.	VIII. " 1910. — 6 kor.
IV. " 1906. — 6 korona.	IX. " 1911. — 8 kor.
V. " 1907. — 4 korona.	X. " 1912. — 8 kor.
VI. " 1908. — 6 korona.	I—X. " (teljes) — 70 kor.

BÁRÓ APOR PÉTER. *Lusus mundi*. Fordította Szász Ferencz.
Ára — — — — — 1 korona.

KÖBLÖS ZOLTÁN. — Magyar családtörténeli könyvszet.
1472—1905. — — — — — 120 korona.

SÁNDOR IMRE. A csikszentsimoni Endes család levéltára
(1544—1848) — — — — — 5 korona.

— Czímerhasználat — — — — — 1 korona.

— Br. Petrichevich Horváth család — — — — — 1 korona.

— A kolozsv. farkas-utcai ref. templom régi sírkövei 2 korona.

CZIMERLEVELEK:
I. (1551—1629). 1910. — 2 korona. II. (1626—1660). 1912. 4 korona.

1904. A második évtől megkezdődik a címerlevelek közlése, egyúttal felismerik, hogy pusztán előfizetői pénzből nem tartható fenn a folyóirat. Így az újság végén fizetett reklámhirdetéseket tesznek közzé. Emellett megszűnik a kérdés-felelet fejezet.

Olykor egyedi témákat Sebestyén József által rajzzal is ábrázolnak (Besztercze város régi fegyverei 1904. évi júliusi szám, p.98).

Jókai halálhírének főcímet szentelnek (Gen. Füz. 1904. május p 1.): „*ásvai Jókai Mór, a költőkirály meghalt. Az írók fejedelmét siratja a nemzet, gyászolja az ország. A halhatatlan elszállt az örökkévalóság birodalmába. Ami Jókai Mórban múlandó volt, az valóban csak parányi porszem ahhoz képest, ami halála után öröklétű marad. (...) Teremtő lelke vezércsillaga lett nemzetének, visszavezetett a múlt ködébe s feltárta annak kápráztató-*

¹¹ Genealógiai Füzetek. I. évf. 7-8. p.01.

an fényes képeit. (...) És a most legördülő gyászkarpit mögött a dicsfényben ragyogó glória ismét egy fény sugarral lett gazdagabb: Jókai halhatatlan, örök, dicsőséges nagy nevével.”

A szakirodalom című fejezetben a szerkesztők vizsgálat alá vonják a frissen megjelent kiadványokat. Így kerül sor Pálmay József munkájának bemutatására, kritikájára az 1904. októberi számban: Marostorda vármegye nemes családjai *„cízzel ismerteti Pálmay József Marostorda vármegye családjainak valamelyes részét. (...) Pálmay József távolról sem szakember, minden kritikai érzék nélkül, laikus módon foglalkozik a genealógiával... Forrásmunkáit a lehető legszűkebb körben jelölte ki s ezeket is rendszertelenül, kénye-kedve szerint használja, többnyire hibásan, hamisan. (...) A székely alkotmányt, az elmúlt idők társadalmi életét nem ismeri, közjogi tudása semmi; diplomatikában, heraldikában egyaránt járatlan. Adománylevél, nemeslevél, lófősítés, gyalogosítás nála teljesen egy és ugyanazon fogalmak. (...) Czimerrajzai silányak, rosszak, a valóságnak csak halvány árnyékai. A leírás és rajz legtöbbször ellentétben áll.”* S végül *„de Pálmay Józsefnek van egy vígasztaló tulajdonsága is: szeret ollózni.”* Bár Pálmay választát nem ismerjük, csak sejthető Sándor Imre viszontválaszából (1905. évi februári szám 24. oldalán): *„Sajnos, higgadtságát (ti. Pálmay – a szerk. megjegyzése) egészen elveszítve, a kérdést személyes térére vitte át és a dolog érdemi részét figyelmen kívül hagyta. Mindössze az ollózás vádját veszi tagadásba s ez ellen hevesen tiltakozik.”* Ezután részletesen közli azon hivatkozásokat, melyeket Pálmay véleménye szerint a forrás megjelölése nélkül a Genealógiai Füzetekből vett át. Végül így összegzi a vitát: *„Nem folytatom, legyen elég e sívár, pusztába kiáltó szavakból, a kinek szól meg nem érti, nekem pedig fáj ily kötelességet teljesíteni. De a fölhangzott vád elől ki nem térhetek. Bölcsőbb lett volna Pálmay úrnak hallgatni: si tacuisses, philosophus mansisses.”¹²*

1905. januári szám: a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címeres levelei című dr. Áldásy Antal által szerkesztett kiadványát így méltatja: *„A magyar heraldikai irodalom legmegbízhatóbb forrásgyűjteményét kaptuk Áldásy könyvében. Elfogulatlanul jelezhetjük, hogy messze kiható jelentőségű munkát végzett a szerző.”*

1905. májusi szám: rugonfalvi Kiss István a Rákóczi család címeréről értekezik. Ugyanebben a számban Sándor Imre érdekes témában fogalmaz meg kritikát: a Magyar Tudományos Akadémia nemesi előnevek (praedicatumok) írásával kapcsolatban. Kifejti, ha ezen előneveket nagybetűvel írják, egy-két generáció múlva már összekevernék az előnevet a családnévvel illetőleg a keresztnévvel – tekintettel arra, hogy például Székelyföldön számos családi név keresztnév. *„Nálunk igen sok családnév voltaképpen csak egyszerű keresztnév. Péter, Pál, István, Kelemen, Boldizsár stb. Ugyanegy néven számtalan család. Vegyük hozzá, hogy igen sokan kettős keresztnévet használnak: Péter Pál, Béla Jenő stb. Ha valaki Újvárosi Péter Pál-nak írja nevét, akkor az Akadémia bizonyára úgy okoskodik, hogy itt az „Újvárosi” nemesi előnév, Péter a családnév és Pál a keresztnév. Pedig téved. Ez praedikátum nélküli név, de az illető kettős keresztnévet használ. Ellenben Szigethi Gyula István nevé-*

¹² magyarul: ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna

ben ki gondolná, hogy Gyula a családnév? Ha kis kezdőbetűvel írom a nemesi előnevet, kétség, zavar nem történhetik. (...) Ha a nemesi előneveket tulajdonnévként kezdjük használni, csakhamar előáll a családnevekkel való felcserélése. Így állott elő a múlt században a szathmári Pap család helyett Szathmári, (...) csemátoni Vajda helyett Csemátoni, árkosi Péter helyett Árkosi stb... Ezek a névváltozások pedig, hogy mennyi bajt és küszködést okoznak nemcsak a genealógusoknak, de maguknak a családoknak is, annak csak az Ég a megmondhatója. Hasonló bonyodalmakra akar bennünket vezetni a nagy tudományú és nagy tekintélyű Akadémia? Nagyon kérem, ne tegye!

1906. Olykor népnevelő céllal fordul olvasóihoz, mely valójában saját hitvallását mutatja (decemberi szám):

„Nem célom bölcsészeti elmefuttatást végezni. Egyszerűen, de világosan rámutatok arra a tényre, hogy bejártam hazánk nagy részét és mindenütt úgy tapasztaltam, hogy a családok igen jelentékeny szellemi kincse a levéltár, vagy levelesláda egerek martalékául van kíméletlenül oda dobva, vagy még alárendeltebb szerepre kárhozható. Midőn e folyóiratot megindítottam, célom az volt, hogy a pusztulásnak indult szellemi kincsünkből megmentsem, ami még megmenthető. Rátereljem a figyelmet ezen avatag, de nemzeti műveltségünk szempontjából jelentékeny figyelmet érdemlő iratokra. Nyirkos kamrákban, omladozó padlásokon heverő kötegeket napfényre kívántam hozni. Visszagaradni az enyészet-től és odaadni a nemzetnek, ami még bennök értékes. Világot akartam vinni az elmúlt idők sötét homályába, hogy aki okulni akar, ne legyen kénytelen e rejtékhelyek sötét odúiba leszállni. Sajnos kevesen, igen kevesen értették meg. Négy évi küzdelem után csak tapasztalatokban lettem gazdagabb. E tapasztalatok után úgy hiszem, igen sokan letennének e küzdelemről. Engem azonban nem vezérel sem egyéni becsvágy, sem anyagi érdek. Folytatom a küzdelmet, mert meg vagyok győződve, hogy hazának abból haszna lesz. Jól tudom, hogy e folyóirat által elért eredményekért legelőbb is azok fogják élvezni, akikhez az én szavaim el nem érhetnek. A magyar nemes családok szellemi érdekei vezetik tollamat. A sötét kúriák bezárt kapui előtt nem alamizsnáért könyörgök, hanem világosságot kínálok oda.”

1907. A november-decemberi számtól kezdve kéthavonta jelenik meg: *„Előfizetőinktől pedig bocsánatot kérünk, hogy folyóiratunkat ezután megváltozott alakban és csak két hónaponként adhatjuk ki, mert csekély anyagi erőnk nagyobb áldozatot el nem bír.”*

1908. Elindítja a *Magyar családtörténeti könyvészet* című értékes és egyedülálló gyűjteménye közlését 1472-1905. közötti időre.

1912. A 10 éves, jubileumi szám bevezetőjében Sándor Imre szerényen, de önérzettel teszi le hitvallását hivatása mellett. Jellemét leginkább ebből a néhány sorából ismerhetjük meg: *„Bármily csekély anyagi eszközökkel és bármily fogyatékos tudással is működtünk a múltban, most, amidőn folyóiratunk tízedik évfolyamát indítjuk útnak, önérzettel tekintünk a teljesített köteleesség eredményére. Elfogu-*

latlan ítélkező el nem tagadhatja, hogy a magyar családtörténeti irodalomnak hasznos szolgálatot teljesítettünk. Megszólaltattuk a letűnt századok szereplő egyéniségeit, bevilágítottunk az elmúlt idők társadalmi életébe és közelebb hoztuk őseink családi tűzhelyeinek jótékony melegét. Oly küzdelmeket elevenítettünk föl, amelyek nekünk idegenek nem lehetnek. Ugyanazon rögökért folyt a harc, mint ma és ugyanazon vér festette vörösre a vitatott rögöt, mint amely a mi ereinkben buzog. Legnagyobb hálátlanságnak tartjuk elfordulni a múlttól: megtagadni a bölcsőt, mely ringatott, eltaszítani az édesanyát, mely fölnevelt. Ily hálátlanságra csak a tudatlanság készíthet valakit. Azért egyesítettük e folyóirat hasábjain csekély erőnket, hogy minél jobban megismerhessük a múltat s minél nagyobb mértékben róhassuk le hálánkat a múlt iránt. E kegyeletes áldozati oltáron immár tíz éve tartjuk lobogva a lángot s ha gyér világa itt-ott szunnyadozni kezdett, lelkesedésünk tüzevel siettünk újra és újra pótolni elhamvadó fényét. Köszönet mindazoknak, akik jóakarató szándékukban segítségünkre voltak. A jövőben is az lesz a törekedésünk, hogy a belénk helyezett bizalmat megérdemeljük. Ezen ígéretünk hangsúlyozása mellett kérjük további pártfogását. Immár egy évtizedes tapasztalat alapján jelölhetjük ki munkálkodásunk terét. A természetes fejlődés elvénél fogva is hovatovább nagyobb mérvű igények kielégítése várható tőlünk. Büszkék leszünk, ha ezen várakozásnak megfelelhetünk, ha valaha küzdelmeinket siker koronázza!”

E siker életében minden bizonnyal a zivataros idők miatt nem adatott meg számára. Ambícióját, óriási munkabírását és kitartását kerékbe törte, gyűjteménye nagy részét pedig megsemmisítette az első világháború.

Kínos alaposágát egyértelműen mutatják a folyamatos helyreigazítások, továbbá hogy a tízéves Genealógiai Füzetek mellékleteként összeállította a teljes, tíz év anyagát összegző névmutatót. Ennek részei: Tanulmányok-önálló cikkek, Adattár, Irodalom, Vegyes és végül vezetéknev szerint az összes megemlített család. Kora szakirodalmát, Erdély történetével foglalkozó műveket áttekintve megállapíthatjuk, hogy szinte egyedül figyelt erre az aprónak tűnő, de óriási munkát igénybevevő részletre, mely a mai történészek, helytörténészek és családkutatók számára megkönnyíti, sőt lehetővé teszi a gyors és pontos kutatást. Ezt mutatja az, hogy már súlyos betegen írta Szádeczky-Kardoss Lajos *A székelly nemzet története és alkotmányja* című hiánypótló mű név- és tárgymutatóját.

További művei

A széplaki Petrichevich-Horváth család, Kolozsvár 1908.

Czímerlevelek I-II, Kolozsvár 1910. A fellelhető címerlevelek gyűjteménye, mely részletesen tartalmazza az adatokat, szövegezést a rekonstruált címerrel együtt. „Az a mostoha bánásmód, melyben az erdélyi heraldika mindezidáig részesült, indított arra, hogy az erdélyi fejedelmek által adományozott címerleveleket egybegyűjtve a szakkörök és a nagy közönség használatára a nyilvánosság elé hozzam. Tervemet számosan, teljes lelkesedéssel tették magukévá, s a megindított mozgalom nem várt eredményre vezetett. Több, mint 1500 címerlevél másolata van ma a gyűjteményemben. Ezúttal

az első részt, tehát az egész anyagnak mintegy tizedrészét veszi a szives olvasó (...). E gyűjtemény értékét jelentősen emeli azon körülmény, hogy az armálisok túlnyomó része magántulajdonból került össze. Az országban szerteszét egyeseknél őrzött 60 címérlevelet talál itt a kutató, mely a tudományos feldolgozás elől mindezideig teljesen el volt zárva.” Jogosan kérdezhetjük, hogy ezekből a 20. század pusztító évei alatt vajon hány maradt meg épségben?

Erdély pénzvilága, Kolozsvár 1910

Czímerhasználat, Kolozsvár, 1911. Ezen kötetében a heraldika világába kalauzolja olvasóját, külön kitérve arra a fontos kérdésre, hogy a székely armálisok esetében mi a követendő: a címerkép vagy a leírás. „Úgy vélem tehát, hogy a címerképek megszerkesztésénél mindig a leírás az irányadó. Föltétlenül ahhoz kell ragaszkodni, még abban az esetben is, ha egy vagy más okból a címerkép talán kedvezőbb benyomást is tesz.”

A csíkszentmihályi Sándor család levéltára I. Kolozsvár 1914. Családja fellelhető okiratait összegyűjtve, elsősorban Csik, Gyergyó és Kászon székek történetéhez ad

adatokat. A családja történetét így zárja:¹³

„Viharvert századok elevenednek meg az előtt, aki végig lapozza ezt a kötetet, jó s gonosz sors váltakozva kergeti benne egymást. Őszintén feltárva találja meg benne mindenki örömeiket és gyászukat, de nem fog találni benne megalkuvást a hazafias kötelességek teljesítésében, a családi élet feddhetetlen tisztaságában. Ezen oklevelekből egy vezérelvet vélek kiolvashatni, amit bátran állíthatok oda e család jelmondatául: *honestas mors turpi vita potior.*”¹⁴

Kolozsvár címeres emlékei, 1920. Kuriózum mű, mely fényképekkel mutatja be a korban még fellelhető sírkövet, zárókőn illetve csengőn lévő címet, a 15. századi pecsét képét. „Városunk heraldikai emlékeiről kielégítően teljes áttekintést nyújtani ma már lehetetlen feladat. (...) Ily körülmények között meg kell elégednünk azokkal a szórványos példákkal, melyeket megőrzött a kegyelet és a gondviselés. Ezeket a mozaik köveket igyekeztem összegyűjteni, hogy szolgálatára álljak velük Kolozsvár művészettörténetének. (...)”

A székelyek letelepülése, Hargitaváralja-Budapest 1930. Ez a tanulmánya hirtelen bekövetkezett halála után jelent meg. Erről Szádeczky-Kardoss Lajos így ír: „Sándor Imre a székelyek letelepüléséről írt (1927-ben még kiadatlan) értekezésében a székelyek Erdélybe települését a gyepürendszerrel hoz-

¹³ A csíkszentmihályi Sándor család levéltára I. Kolozsvár 1914. XIX. oldal

¹⁴ Jobb a tisztas halál, mint a becstelen élet.

za kapcsolatba. A székelyek, mint a magyar szállásbirtokok előtti gyeűk (határerődítések) őrei a foglalás sorrendjében haladnak előre a Kőrösfolyó melléki Csiglamezőtől (mely törökül határkerítést jelent) Erdélybe.”

* * *

Végezetül álljon itt Sándor Imre néhány sora, mellyel iránymutatást ad mindannyiunk számára: „Nem elég hangoztatni, bizonyítani is kell, hogy hol és miben szolgáltuk a kultúrát. Ha viharok dúltak nemes törekvéseink felszentelt csarnokában, ne siránkozni, de dolgozni járjunk a romok közé. Szedjük össze, ami még menthető: szerető gonddal keressük föl emlékeinket, hogy egykor tanúságot tehesen mellettünk – a múlt.”¹⁵

Sándor Imre által használt Ex Libris a saját és rokon családok címerével

¹⁵ Sándor Imre: *Kolozsvár czimeres emlékei*. Kolozsvár 1920.